

Het einde van de baan!

Het Amerikaanse tijdschrift *Fortune* wijdde onlangs een themanummer aan de toekomst van het werknemerschap, onder de welluidende titel 'The end of the job'. Een fascinerend nummer, waarin op die degelijke maar tegelijkertijd wat overtrokken Amerikaanse manier een maatschappelijk probleem van de eerste orde uit de doeken wordt gedaan. Het is de stellige verwachting van de schrijvers dat onder invloed van de globalisering van de economie, mede mogelijk gemaakt en gestimuleerd door de moderne informatietechnologie, het traditionele werknemerschap zijn langste tijd heeft gehad. Er zal een omvangrijke heroriëntatie plaatsvinden in bedrijven en instellingen, waarbij het klaren van de klus centraal komt te staan en de traditionele baan, in de zin van functie, in haar geheel zal verdwijnen.

Het centraal stellen van het klaren van de klus zal ertoe leiden dat werknemers zich zullen omvormen tot contractanten. Deze contractanten zetten zich in voor de duur van een klus. Daarna volgt een nieuw contract met hetzelfde bedrijf voor een nieuwe klus, of gaat ieder zijns weegs. Er zal een grote variëteit aan contracten ontstaan, afhankelijk van de klus die moet worden gedaan en van de al dan niet schaarse deskundigheid van de contractant. De werknemer evolueert in deze visie van een loonafhankelijke werknemer in een kleine zelfstandige, die door middel van contractarbeid voorziet in de kosten van zijn levensonderhoud en dat van de zijnen. In veel nieuwe industrielanden is deze situatie feitelijk al gerealiseerd en zo bezien lopen zij vooruit op de oude industrielanden.

De voordelen van een dergelijk systeem van contractarbeid zijn evident. Het draagt sterk bij aan de ontbureaucratisering van produkties en dienstverleningen; het genereert een enorme flexibiliteit zowel aan de kant van instellingen en bedrijven als aan de kant van de contractant; het zal een hele nieuwe bedrijfstak uit de grond stampen, die van de contractbemiddelaars, een gemoderniseerde vorm van de traditionele uitzendbureaus; het geeft buitenstaanders de kans om bij tijd en wijle door te dringen tot de echt interessante klussen en dergelijke.

Nadelen zijn er natuurlijk ook. Het vergt veel van de vindingrijkheid en het eigen initiatief van de contractant. Het schept grote onzekerheden. Hoe gaat het bij voorbeeld met de hypotheek, met de verzekeringen, wat te doen als er enige tijd geen contract voor handen is? Hoe handhaaf je onder dergelijke omstandigheden nog enige loyaliteit met het bedrijf of de instelling waarvoor je als contractant werkt?

In mijn boek *Aan het volk van Nederland* heb ik aan deze toekomstige situatie geappelleerd door de uitwerking van het begrip contractmaatschappij. Het was mijn positieve antwoord op de toenemende individualisering en emancipatie van de Nederlandse (beroeps-)bevolking. Net als aan veel andere maatschappelijke verschijnselen zijn aan het verschijnsel indivi-

dualisering zowel bedreigingen als kansen te onderkennen. De kansen zijn geschetst in *Fortune* en mijn boek uit 1992, de bedreigingen liggen in de teloorgang van gemeenschappelijke normen en waarden zonder welke geen enkele samenleving kan functioneren.

Vooralsnog lijkt mij de conclusie gerechtvaardigd dat de Amerikaanse wetenschappers met hun schets van de toekomst van de arbeidscontractant, die de plaats zal innemen van de traditionele baangeoriënteerde werknemer, het gelijk goeddeels aan hun kant zullen krijgen. Alle grote maatschappelijke trends, zeker bezien binnen een internationaal perspectief, wijzen immers in deze richting.

Zijn de Nederlandse economie en samenleving hierop voorbereid? Het antwoord is nee: er is zelfs nog geen begin gemaakt met de voorbereiding. We zijn nu al gedurende een reeks van jaren voortdurend verwickeld in achterhoedegevechten. De overleconomie is weliswaar zwaar gehavend, maar hangt nog immer effectief aan de rem. Algemeenverbindendverklaring van cao's is nog steeds regel, ondanks een klein amendement van paars daarop. Bedrijven en instellingen zijn in de regel baan- in plaats van klusgeoriënteerd. Een anachronistische discussie over de noodzaak van een loongolf in Nederland, en dat in een inmiddels fors gedecentraliseerd stelsel van loononderhandelingen, vermag menig econoom op te zwepen tot grote hoogte van instemming of verantwoordiging, maar een interessant voorstel van de Industriebond FNV om het ondernemerschap onder werknemers te stimuleren veroorzaakt slechts een kleine rimpeling in de economenvijver. Dan hebben we het nog niet over de vrijwel geheel op collectiviteit berustende regelingen inzake vut, pensioen, ww, wao en uiteraard de Bijstandswinkel.

Willen we mee doen in het internationale spektakel en eraan bijdragen dat werkgelegenheid niet ons belangrijkste exportartikel blijft, dan is het noodzakelijk om al deze voorzieningen te decollectiveren en te binden aan personen. Een fascinerende sociaal-economische en politiek opgave. De gevestigden verschansen zich steeds krampachtiger achter hun schijnzekerheden en laten de internationaal gezien absoluut noodzakelijke flexibilisering over aan de buitenstaanders. Die laatsten zitten nu dikwijls in de minder beveiligde en gehonoreerde posities, maar zij zouden wel eens de winnaars van de toekomst kunnen zijn. Zij doen immers ervaring op met het omgaan met tal van onzekerheden. De gevestigden sussen zich in slaap en zullen tegen de tijd dat de wal het schip keert in een andere wereld wakker worden, die in ieder geval niet de hunne is.

W.S.P. Fortuyn